

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 1. februarja 1860.

Ktera pot je najpripravniša, da se med kmeti gospodarske vednosti razširijo?

Pervo in najpotrebniše, da se med kmeti kmetijske vednosti razširijo, je, da se otroci v začetnih ali ljudskih šolah dobro izučijo in omikajo. Mi pa tukaj ne mislimo, da bi se ravno v teh šolah jele že čisto kmetijske vednosti razlagati, ampak poduki se morajo že tukaj tako osnovati, da se po njih podlaga postavi za vse prihodnje učenje in da bodo kmečki fantje zamogli se lahko drugih reči na tej podlagi brez težave učiti. Brez dobrih začetnih (ljudskih) šol ni na nobeno plat mogoče, da bi se človek s pridom drugih vednost poprijel.

Zato je pa tudi največja potreba, skerbeti, da se ljudske šole zboljšajo kar se dá, ker na prvem poduku v šolah je največ ležeče.

Skerb za ljudske šole je najbolj deželiskim gosposkam prepušena, ktere imajo skerbeti, da so šole prav osnovane in da se v njih otroci tudi prav podučujejo v potrebnih vednostih. Al veliko veliko imajo tudi srenjski župani, gospodje duhovni in učitelji v rokah. Če tudi deželiska gosposka zvesto za šole skerbi, bode vendar malo opravila, ako ji srenja na roko ne gré; kaj bo gosposka s šolo opravila, pravimo, če nima šola učitelja, da bi bil kaj vreden, ali če svojo službo le po tlačansko opravlja, ali se namesti s šolo z drugimi rečmi ukvarja, kamor ga dobičkarija vabi.

Ako hoče šola svojo dolžnost spolniti: učenca omikati, da bo pameten človek v svojih opravilih, pobožen kristjan, umen in zveden za človeško družbo, se mora pazljivo na to gledati, da otroci pridno v šolo hodijo, in da učitelj natanko in zvesto svojo službo opravlja. Kjer otroci pridno v šolo ne hodijo, ni nikoli pravega vspeha pričakovati. Srenja mora skerbeti, da se pri nobenem poduku potrebni učilni pripomočki ne pogrešujejo, in da učitelj toliko plačo dobiva, da ga pomanjkanje ne tare in ni prisiljen, po drugih potih si zaslužka iskati. Le takrat, kadar srenja in gosposka šolo in učitelja z vsem potrebnim preskerbite, si znate tudi sveste biti, da bo šola taka kakor mora biti.

Če pa tudi tega tajiti ne moremo, da so se ljudske šole, posebno v poslednjih časih, zlo zboljšale, vendar še niso take, da bi spolnite to, kar se od njih po pravici terjati more za omiko ljudstva po kmetih.

Če hočemo prave kmetijske vednosti med prostim ljudstvom razširiti, moramo najpred za pravo podučenje mladine v ljudskih šolah na deželi skerbeti.

Podučenje v začetnih šolah mora biti tako, da je prava podlaga daljnega izobraževanja kmečke mladine. V začetnih šolah se mora um razbistriti za celo življenje, in človek tako omikati, da je v stanu, na tej podlagi naprej zidati.

Da pa učenci, po tem ko so šolo zapustili zopet vsega, česar so se naučili, ne pozabijo, ampak vedno na potu v šoli očitnem ostanejo in v vednostih napredujejo, za to bi nedeljske šole imele v vsaki srenji skerbeti. Ni pa dovelj, da ima srenja svojo nedeljsko šolo, ampak obisko-

vati jo morajo tudi vsi iz ljudske šole ostali učenci do dopolnjenega 18. leta. Vsakemu naj se dolžnost naloži v to sobo hoditi. Da bo pa ta šola tudi svoj cilj in konec dosegla, se morajo v nji fantje taci vednost učiti, ktere se različnim potrebam najbolj prilikujejo, ker vsak izobražen človek mora veliko več vediti kakor le to, kar se je v ljudski šoli naučil. Nauki v nedeljskih šolah naj so naslednji:

1. vaje v različnih pismih, ki jih človek v vsakdanjem življenju potrebuje, kakor so pobotni listi (kvitenge) itd.
2. računstvo, in vse v to znanost spadajoče prerajtbe vsakdanjega življenja;
3. početni nauk zemljomerstva, kolikor ga je vsakemu človeku potreba vediti, da more premeriti in prerajtati razne širjave, ravnine in druge enake reči, ki so pri kmetijstvu velike koristi;
4. natoroznanstvo, s posebnim ozirom na kmetijstvo;
5. kratek poduk v deželskih postavah, ktere dostokrat tistemu, ki jih ne vé, razne nevarnosti, stroške in škodo prizadenejo.

S tem so nauki za nedeljske šole ob kratkem omenjeni. Za te poduke ni treba druge sobe iskati; dobra bo za to učenje tudi tista začetnih šol.

Učitelj začetnih šol naj prevzame učenje tudi v tej šoli. On je učencom že v začetni šoli podlago položil, in vé koliko fantini znajo itd.

Dobro osnovane nedeljske šole so za naše kmetijsko ljudstvo ravno tako potrebne kakor vsakdanji kruh. Zato je škoda velika, da taci nedeljski šol, kakoršnih mi želimo po potrebah sedanjega časa, nimamo še nobenih. In skoraj bi djal, da je pri nas največ taci, ki pravijo, da jih ni treba, in ne vejo, čemu bi se napravile. Zato se pa tudi niso do zdaj pognali za njih napravo. Če bi se pa bolj za poduk in omiko ljudstva na kmetih skerbelo, bi moglo kmetu samemu za to najbolj mar biti, pa ne vsega le gosposki prepušati.

Le tačas, kadar bodo začetne in nedeljske šole v dobrem redu, in če se bo mladost v njih učila, česar ji je za življenje potreba vediti, se bo kmet iz bukev in časnikov sam veliko koristnega učiti znal. Dandanašnji je še veliko veliko premožniših kmetov, ki niso v stanu, bukev prav po domače pisanih razumeti, tem manj njih zapopadka umeti.

Če bi se bil naš kmet v mladosti v šoli toliko izučil, da bi bil saj veselje do branja dobil in bi mogel tudi znanstveno pisane bukve razumeti in svoje misli drugim pismeno razodeti, gotovo bi se za osnovo in napravo nedeljske šole poganjal. Prizadeval bi si za napravo domačih bravnic, ktere bi veliko pripomogle k podučanju kmetijskih ljudi.

Kmetijske društva, ki so že veliko veliko koristnega ustanovile in marsikter nauk v kmetijskih rečeh po svetu razširile, bi potem mogle še več storiti. Do zdaj so se le nekteri kmetovavci udeleževali teh družtev; če se bo pa za boljo omiko in podučenje v šolah poskerbilo, bodo gotovo tudi kmetje z večjim veseljem k njim pristopali.

Čeravno imamo v sedanjih časih bukev na kupe od kmetovanja in gospodarstva spisanih, vendar le moremo reči,

da se prav poredkoma kmetovavci dobé, da bi od njih kaj povedati vedili, tem manj pa, da bi jih bili brali. Da bi pa bolj omikani kmetovavec zvedil, kaj je v kmetijstvu za-nj koristnega in branja vrednega na svitlo prišlo, bi bilo prav, da bi kmetijski časniki vsako leto dobre bukve kmetijskega zapopadka naznanjali, ktere bi znali kmetovavci s pridom prebirati. Z enakim kazalom bi bilo gotovo tudi marsikteremu predstojniku kmetijske bravnice močno vstreženo. —

Tako beremo v kmetijskem časniku za deželo hanoveransko.

Kar je tu rečeno, pa je kakor nalaš pisano tudi za nas; tudi pri nas nahajamo te napake, ki jih „L. Z. für Hanover“ resnično pretresa. V naših ljudskih šolah po kmetih je pa še napák več. Razun keršanskega nauka je cilj in konec naših ljudskih šol, da se šolska mladost brati, pisati in enmalo rajtati naučí. Višjega namena za potrebe življenja nimajo. Namesto da bi se potem, fantje ko so se naučili v domačem jeziku brati in pisati, malo po malo začeli taki nauki, ki jih pripravljajo za zapopadek tistih za življenje potrebnih vednost, ki so v tem sestavku gori omenjeni, se pa začnejo obdelovati z nemškim jezikoslovjem, kterege se v teh šolah nikoli ne naučijo in zavoljo kterege se zanemarja to, kar je kmetu in rokodelcu za njegovo življenje najbolj potreba in kar iz sirovega divjaka naredí umnega in za njegov stan dosti omikanega človeka. Vsaka reč je dobra le na pravem mestu; učenje drugih jezikov ne gré v ljudske in nedeljske šole pokmetih. To nam je tudi „L. Z. f. Hanover“ jasno dokazal.

Gospodarske skušnje.

(Plitve latvice za mleko so veliko bolje kakor globoke). Kako velik razloček je med navadnimi visokimi latvicami in pa med prav plitvimi, dobro pocinjnimi železnimi (plehastimi), so po natanjnih skušnjah zvedili na Nasavskem. Pri eni skušnji so djali 6 bokalov (pintov ali firkeljnov) mleka v plitve in široke latvice, 6 bokalov ravno tistega mleka pa v navadne globoke, in dobili so iz unih 29 lotov in pol sirovega masla (putra), iz teh pa le 24 lotov in 3 četertinke. Drugikrat so iz 8 bokalov mleka v širokih in plitvih latvicah dobili 39 lotov sirovega masla, iz 8 navadnih latvic pa 33 lotov. Iz teh skušnj se kaže, da se v plitvih latvicah iz enega bokala tričetertine lota, tedaj skor 1 lot več sirovega masla dobí kakor v globokih. Zakaj to? ni težko uganiti. V plitvih in tedaj širokih latvicah se lahko več smetane na verh mleka vzdigne kakor v globokih, tedaj se tudi več sirovega masla napravi.

Obertnijska skušnja.

(Kako žganje hitro staro narediti). Na bokal novega žganja prilij 8 do 9 kapljíc salmjakovca (Salmiakgeist) in potem oboje skupaj dobro pretresi. Čez malo dni ni žganje več tako terdo, ampak je tako okusno kakor da bi bilo že veliko let ležalo. Salmjakovec se sprime z žganjem tako, da je potem še bolj zdravo.

Gospodarske drobtinice.

* Ko so prašali nekega slavnega vojvoda, kaj mu je treba za vojskovanje, je odgovoril, da tri stvari: prvo je dnar, drugo je dnar in tretje je dnar. Ravno tako pravi neki slavni gospodar, da tri stvari so kmetijstvu najbolj potrebne: prvič gnoj, drugič gnoj in tretjič spet gnoj. — Škoda, da večina naših kmetovavcov tega ne vé, sicer bi vse drugač skerbili za gnoj in vse drugač ravnali z gnojem in gnojnico.

* Drevo, na katerem je bilo 329 različnih sort cepljenih, je imel fajmošter Agrikola v Gelnicah v Altenburškem. Nikjer na svetu ni temu drevesu para.

* Na Parskem je živinska sol veliko cenejša kakor v našem cesarstvu. Na Parskem veljá colni cent 1 gold. 97 kr. našega novega dnarja; v gornji Avstriji pa veljá avstrijski cent v Gmunden-u 2 gold. in 75 kr. nov. dn., v Lincu pa 3 gold. 40 kr.

* Goveje živine je na Angležkem 15 milijonov, v Belgii 1 milijon 115.879, na Francozkem 10 milijonov, v Švajci 875.000, na Parskem 2 milijona in 635.568, na Virtemberškem 811.159, na Saksonskem 610.836, na Pruskem 5 milijonov in 505.285, v Rusii 19 milijonov in 925.926, v Moldavi 454.177, v našem cesarstvu (po številu leta 1857) 14 milijonov in 727.617 glav. — Na enega bika pride krav na Francozkem 14, na Pruskem 21, na Parskem 31, na Virtemberškem 49, v Saksonii 56, v Švajci 58, v Belgii 98; v našem cesarstvu pa še več.

Več vraž je silno starih.

Da so nektere vraže silno stare, je sploh znano.

Tu za razgled od ene govorim.

Večkrat sem naletel na vražo, da so koga, ki po ženitvi h kaki hiši pride (ženina ali nevesto), skoz vrata notri nesli, ali pa da je skoz okno v svoje novo stanovanje šel. Tako je bil nekdo vzel mlado vdovo, kateri sta bila že dva moža umerla. Da bi toraj tudi on kmalo ne umerl, so ga v hišo, kamor se je bil priženil, skoz okno vpeljali, češ, da kaka nevidna hudobna moč ali copernija tudi njemu ne bo škodovala in ga tako naglo v kertovo deželo ne spravila kakor prejšna dva gospodarja.

Ta silno stara vraža je bila že pri nekdanjih Polabcih, kar se vidi iz nekega napisa, kateri je na nekem žlahnem kamencu. Ta kamenc je magnet, ki ga shranuje berolinski kraljev muzej. Wolanski je njegovo podobo posnel iz „historisch-philosophische Abhandlungen“ kraljeve akademije v Berolinu za leto 1830. Tab. 5. Obraz 6.

Ta napis je bil, če ne pred Kristusom, saj ob Kristusovih časih napravljen. Stara podoba pismenk A, O in G dá po pravici to misliti. Zavoljo imen božanstev Hela in Ithunna je pa severnim Slavenom pripisovati. V skok gredoči rajdi kužniške device ustavljavši se protuje severna boginja življenja in varuška jabelk pomlajenja Ithunna, tudi Iduna imenovana. Na tem kamencu na pomoč klicana severno-slovenska Hela Vendov in Sorbov je resnobna dostojna boginja smerti, katero so kot jadsko oblastnico (Gebieterin der Unterwelt) srečne smerti prosili, in ktera je, Nemezi in poljskemu Nja-tu enako, umerlim pravico in spravo dodelila. Toraj je ni z grozovitim škandinavskim peklenkim bitjem Hel-om zmeniti.

Napis prvotni:

Ani dvèrri otvèrri

Ei tène échan nebi

Nechaj! me Hela mti.

Po ruski:

Ani dvèri ne otvori

Jeja tjen sjehal z nebi

Njeh! menia Hela mstit.

Po slovenski:

Tudi duri ne odpri,

Nje senca je peljala se 'z neba.

Naj bo! nad manoj se Hela mašuje.

Odvzamemo klicaj, ki ga je Wolanski za prvo besedo tretje stroke nasvetoval, tako se po besedah samega Wolanskega premeni pomen te stroke, ter se potlej reče:

Naj se Hela nad mano mašuje.

Dalje sledi na herbtu kužniške device navpik pisano:

Prvotno:

Bedami ovodejen.

Zdaj sledi napis na vozi lece in na kolesih:

Prvotni:

Amfony teme vajavia.

Napis nad merličem, ki je po tleh stegnjen, kaže na tega merliča in je daljno nasledovanje prejšnega stavka:

Prvotni:

— égo mienê inome
i fse inne miloj égo.

Po slovenski:

njega imenje družemu,
in vse druge veselja njegove.